

УДК 378.4 (430) (091)

Гаврилюк Анна Віталіївна

аспірантка кафедри теорії та історії педагогіки

Гуманітарного інституту

Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ

a.gavryliuk@kubg.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У статті розглядаються особливості розвитку класичних університетів Німеччини; представлено основні нормативно-правові документи, які регулюють освітню політику Східної Німеччини; виокремлено основні тенденції розвитку університетської освіти НДР; проаналізовано розвиток найбільших та найстаріших класичних університетів Східної Німеччини.

Ключові слова: університетська освіта; класичний університет; НДР; Східна Німеччина; освітні реформи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток класичних університетів Східної Німеччини в період 1949 – 1990 роки було зумовлено важливими історичними, суспільно-політичними, економічними, культурними подіями в державі. Після Другої світової війни відбувся поділ Німеччини на НДР (Народна Демократична Республіка) та ФРН (Федеративна Республіка Німеччини) у 1949 році, що мало значний вплив на формування університетської освітньої політики.

Розвиток університетської освіти Східної Німеччини та її освітню політику було досліджено німецькими вченими О. Анвайлером (O. Anweiler), З. Баске (Z. Baske), Г. Вебером (H. Weber), Е. Ріхертом (E. Richert), Р. Ритлевські (R. Rytlewski), Х. Рудольфом (H. Rudolf), Й. Шульцом (J. Schulz). Німецька вчена Б. Кем (B. Kehm) досліджувала розвиток, проблеми і перспективи розвитку вищої освіти НДР та ФРН. Німецькі дослідники Е. Швертнер (E. Schwertner) і М. Бальцерайт (M. Balzereit) досліджували структуру університетської освіти НДР. Російський дослідник П. Нікітін описував вплив Радянської влади на систему вищої освіти НДР у період з 1945 – 1949 років. Німецький вчений К. Фюр (C. Führ) займався дослідженням освітніх реформ і реорганізацій у вищій освіті в період 1945-1989 років. Професор Гумбольдтського університету Х.-Е. Тенорт (H.E. Tenorth)

досліджував основні етапи розвитку університетів у НДР після 1945 р. Німецька дослідниця Г. Бук-Бехлер (G. Buck-Bechler) займалася періодизацією розвитку класичних університетів НДР та ФРН.

Особливої уваги заслуговує дисертація української дослідниці С. Павлюк «Модернізація освітньої системи у східних землях Німеччини (1945 – 2007 рр.)» [1]. Автор наукового дослідження проаналізувала етапи розвитку вищої та середньої освіти в період 1945-2007 рр. С. Павлюк визначила процеси модернізації ФРН та НДР, а також охарактеризувала вектори розвитку університетської системи освіти об'єднаної Німеччини [1]. Аналіз їх праць вітчизняних і зарубіжних вчених щодо розвитку університетів Східної Німеччини дозволяє висвітлити реформування університетської системи НДР (1945-2010).

Метою статті є визначення особливостей розвитку класичних університетів Східної Німеччини. Завданнями статті є простежити розвиток з післявоєнних часів відновлення університетів до розпаду НДР та дослідити діяльність окремих класичних університетів Східної Німеччини, виокремити тенденції їх розвитку.

Виклад основного матеріалу. Історію розвитку НДР, у тому числі і університетів, було вивчено німецьким дослідником Г. Вебером [6, 92]. У своїй монографії про історію розвитку НДР (1945-1990) він характеризує основні зміни в освітній політиці університетів у післявоєнний період. Наприкінці 50-х років університети було реформовано під впливом «технічної революції» в освіті [6, 92]. Це означало, що майже 70 % навчального плану займали такі дисципліни як математика, техніка, економіка та природничі дисципліни [6, 92]. Наука в університетах відповідала вимогам промисловості та аграрної галузі держави. Метою освіти і науки було виховання та підготовка висококваліфікованих фахівців, які були б одночасно з «правильною» соціалістичною ідеологією [6, 92].

Основними умовами розвитку класичних університетів Східної Німеччини визначаємо вплив історичних і суспільно-політичних подій в Німеччині після заснування НДР (1949). Основними тенденціями розвитку університетів Східної Німеччини в період 1949-1990 рр. було централізоване управління державою, заснування Інститутів марксизму-ленінізму при університетах, заміна факультетів

секціями, зосередження уваги на професійній освіті, перейменування класичних університетів. В НДР студенти та викладачі тісно співпрацювали зі своїми колегами з Радянського Союзу. Після зведення Берлінської стіни в 1961 р. мобільність студентів і професорсько-викладацького складу була досить обмеженою. Спільними тенденціями НДР і ФРН було збільшення кількості студентів в університетах. Статистичні дані кількості студентів, у тому числі й іноземних, викладачів, кількості факультетів свідчать про справедливість цієї тенденції.

Вважаємо доцільним показати розвиток найбільших та найстаріших класичних університетів Східної Німеччини: Лейпцизький університет (1409), Грайфсвальдський університет (1456), Галле-Віттенберзький університет (1502), Гумбольдтський університет Берліна (1810). Критеріями вибору університетів є рік заснування, велика кількість студентів, розвиток за історичними періодами: в НДР (1949-1990) і після об'єднання Німеччини (1990-2010).

Лейпцизький університет, заснований 1409 р. є другим найстарішим університетом в Німеччині, який не переривав свого існування після Гейдельберзького університету (1386). Лейпцизький університет належить до федеральної землі Саксонія (Східна Німеччина) та навчає 28.333 студентів (2010/11 рр.), із них 2.794 іноземних студентів [leipzig.de]. У 2009 р. було відсвятковано 600-річний ювілей університету.

В період після 1945 р. було відновлено зруйновані війною кампуси Лейпцизького університету [2]. У 1948 р. було розпущено студентську раду, натомість її функцію замінив Союз вільної молоді в НДР. Голову студентської ради Вольфганга Натонека було заарештовано. Керівника Белтер-групи, Германа Белтера, який виступав за вільні та демократичні вибори в університеті, було заарештовано та страчено в 1951 р. у Москві. В 1951 р. було засновано Інститут суспільства, який в 1960 р. було перейменовано в Інститут марксизму-ленінізму (Institut für Marxismus-Leninismus) [2]. В 1953 р. партією SED було прийнято наказ про перейменування Лейпцизького університету на Лейпцизький університет Карла Маркса (Karl-Marx-Universität Leipzig) [2]. Вперше, всупереч своїм традиціям, назву університету було змінено з ідеологічних причин. В 1991 р. після розпаду НДР

університет отримав свою традиційну назву [2]. Студенти університету брали активну участь у мирній революції в 1989 р. у Лейпцигу. В рамках університету відбувалися гострі дискусії професорсько-викладацького складу про майбутнє розвитку цього закладу, в той час, як студентами було створено демократично обрану студентську раду [2].

Після об'єднання Німеччини Лейпцизький університет було реформовано. В 1993 р. було повернено класичну структуру університету з традиційними факультетами та інститутами [9]. До 1994 р. було відновлено 14 факультетів, серед них також нові факультети [9].

З початку свого заснування до складу Лейпцизького університету входило 4 класичних факультети: теології, права, гуманітарних наук та медицини. На сьогоднішній день в університеті нараховується 14 факультетів, 150 спеціальностей, 5 інститутів [9]. Як свідчать статистичні дані Лейпцизького університету, серед найпопулярніших факультетів є філологічний факультет, факультет історії, мистецтв та сходознавства, медичний факультет. Найбільше іноземних студентів навчається на філологічному факультеті. В Лейпцизькому університеті станом на зимовий семестр 2010/11 рр. було зареєстровано 124 українських студентів, з них 88 дівчат [9]. У загальному рейтингу представлених країн походження студентів Україна посідає 4 місце після Китаю (422), Росії (214) та В'єтнаму (170) [9].

Класичним університетом Східної Німеччини вважається Грайфсвальдський університет імені Ернста Моріца Арндта (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald), який було засновано в 1456 р. Університет належить до федеральної землі Мекленбург-Передня Померанія (Mecklenburg-Vorpommern) та розташований в місті Грайфсвальд, яке відоме як традиційне університетське місто. В 2006 р. було урочисто відсвятковано 550-річний ювілей із дня заснування університету.

Розвиток Грайфсвальдського університету під час існування НДР було зумовлено політичними, суспільними та економічними чинниками. Після відновлення роботи університету в 1946 р. було проведено організаційні реформи. Юридичний факультет було закрито, натомість в 1946 р. було засновано аграрний факультет. З 1946 р. по 1955 р. функціонував педагогічний факультет, який готував

майбутніх вчителів. З 1951 р., коли було введено обов'язковою дисципліною марксизм-ленінізм, на базі університету було створено науково-дослідницький інститут, який в 1960 р. отримав назву – Інститут марксизму-ленінізму. Після третьої реформи вищої освіти в НДР у 1968/69 рр. всі факультети університету було перейменовано в секції, а медичний факультет був перейменований у військово-медичний. Університетська клініка обслуговувала Народну армію НДР.

Після об'єднання Німеччини Грайфсвальдський університет було реформовано. Зокрема, в 1991 р. було відновлено роботу п'яти факультетів (теологічний, юридичний, медичний, математично-природничий, філософський) [7]. Тенденція зростання кількості студентів актуальна і для Грайфсвальдського університету. Якщо в 1990/91 рр. було зараховано 3.211 студентів, то в 2010/11 р. їх кількість стрімко зросла і становила 12.256 [7]. Статистичні дані по факультетах можуть також підтвердити цю тенденцію зросту [7].

Таблиця 1.1.

**Факультети Грайфсвальдського університету та кількість студентів
(2006/07 рр. – 2010/11 рр.)**

Факультет	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Теологічний	188	235	284	348	407
Юридичний	1.860	2.067	2.444	2.699	2.782
Медичний	1.598	1.648	1.696	1.714	1.773
Філософський	4.206	4.438	4.485	4.622	4.197
Математично-природничий	2.921	3.089	3.963	2.898	3.078
Курс DSH	10	22	29	23	19
Всього	10.783	11.499	11.901	12.304	12.256

Найбільше студентів Грайфсвальдського університету навчається на філософському факультеті. Іноземні студенти складають 5 % від загальної кількості в університеті. Підготовчі курси DSH (Deutsche Sprachprüfung für den Hochschulzugang), які необхідно здати іноземцям для навчання в університеті

Німеччини, нараховували найбільше студентів у 2008/09 рр. [7]. У 2010/11 рр. до Грайфсвальдського університету було зараховано 616 іноземних студентів [7].

З кінця 90-х років Грайфсвальдський університет перейшов на Болонську реформу вищої освіти. В 1999 р. це був один із найперших університетів, який перейшов на бакалаврські та магістерські програми [4]. В 2000/01 рр. це був перший з університетів Німеччини, який запровадив модульну систему навчання на юридичному факультеті та почав випускати студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем "бакалавр права" (Bachelor of Law) [4].

Особливої уваги заслуговує класичний університет Східної Німеччини – Галле-Віттенберзький університет імені Мартіна Лютера, який розташований в землі Саксонія-Ангальт (Sachsen-Anhalt) [3]. В 1502 р. було засновано університет у Віттенберзі, в 1694 р. було засновано університет в Галле, і лише в 1817 р. ці два університети було об'єднано в Галле-Віттенберзький університет. У 2002 р. університет відсвяткував свій 500-річний ювілей [3].

Структура університету відповідає класичній моделі 4 факультетів: теологічний, економічно-правовий, філософський та біолого-медичний. На цих факультетах навчається близько 20.000 студентів, 1.700 із них – іноземці [3].

Розвиток Галле-Віттенберзького університету після 1945 р. було зумовлено політичними змінами в Німеччині. Під час знаходження університету під владою американської окупації, розвиток відбувався за моделлю американської освіти. Після радянської окупації та заснування в 1949 р. НДР більшість студентів і викладачів намагалися перетнути кордон та навчатися в ФРН [3]. У 1953 р. відбулося народне повстання, в якому брали участь і студенти університету. Ці протести було направлено проти соціалістичної влади та ідеології. У 1958 р. відбувся публічний конфлікт між правлячою партією SED та консервативним професорсько-викладацьким складом університету [3]. До 1961 р. 30 професорів і доцентів з політичних причин емігрували до ФРН [3]. У 1960 р. на базі університету було засновано Інститут марксизму-ленінізму, який було в 1969 р. перейменовано в секцію (факультет) марксизму-ленінізму [3]. З 1954 р. по 1991 р. працював Інститут підготовки до навчання за кордоном (Institut zur Vorbereitung auf das

Auslandsstudium) [3]. Цей Інститут готував учнів з усієї НДР до навчання в Радянському Союзі. Учні вивчали мову, краєзнавство, різні фахові предмети та соціалістичну ідеологію в рамках підготовки до навчання в університеті тривалістю в один-два роки [3].

Після 1989/90 рр. в університеті було оновлено професорсько-викладацький склад. Такий вплив нових та молодих викладачів сприяв створенню нових проектів, а також поліпшенню міжнародних зв'язків. На сьогоднішній день Галле-Віттенберзький університет має підписані партнерські угоди з 55 країнами світу, за якими студенти мають можливість навчатися за кордоном [8].

Гумбольдтський університет Берліна може служити прикладом змін і реформ, запроваджених за часи НДР. Історію Гумбольдтського університету Берліна в часи існування НДР було інтерпретовано досить критично німецькими істориками освіти. Професор педагогічних наук Хайнц-Ельмар Тенорт у своїй монографії з історії Гумбольдтського університету Берліна визначає основні етапи його розвитку після 1945 р. [5, 15]. У 1949 р. його назву було офіційно змінено з Берлінського університету на Гумбольдтський університет Берліна. В університеті було відновлено роботу 7 факультетів та відкрито додатково педагогічний, економічний, аграрний (до 1962 р.) факультети [5, 15]. Навчальний процес, зміст навчання, науковий розвиток – все це було зорієнтовано на політику НДР. Як протест на заполітизовану вищу освіту, у 1949 р. в американському секторі Берліна було засновано Вільний університет Берліна, який прийняв значну частину професорсько-викладацького складу із Гумбольдтського університету Берліна [5, 20].

Висновки. Отже, розвиток університетів Східної Німеччини в період 1945-1989 рр. у складі НДР і після об'єднання Німеччини у період 1990-2010 рр. зазнав важливих змін та реформувань. В період існування НДР було проведено денацифікацію університетів, було введено ідеологію марксизму-ленінізму, а також засновано Академію педагогічних наук. Після падіння Берлінської стіни та об'єднання Німеччини в єдину державу класичні університети Східної Німеччини розвивалися за законами та директивами Західної Німеччини. Було проаналізовано

розвиток класичних університетів Східної Німеччини, а саме Лейпцизький університет, Гайфсвальдський університет, Галле-Віттенберзький університет, Гумбольдтський університет Берліна. Узагальнення німецького досвіду розвитку університетської освіти уможливить окреслення сучасного стану та перспектив функціонування класичних університетів України.

СПИСОК ВИКОРИСАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлюк С. В. Модернізація освітньої системи в східних землях Німеччини (1945-2007 рр.) : автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Світлана Вікторівна Павлюк . – Київ, 2009 . – 16 с.
2. Blecher, Jens; Gerald Wiemers. Die Universität Leipzig 1943-1992. Erfurt: Sutton Verl., 2006. – 128 S.
3. Jessen, Ralph. Akademische Elite und kommunistische Diktatur. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999. – 459 S.
4. Pechman, V. Edmund. Wieder einmal die Nase vorn: erster deutscher Jura-Bachelor– (LL.B.) – Studiengang in Greifswald Pressemitteilung Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald vom 17. September 2000 beim Informationsdienst Wissenschaft. Електронний доступ: <https://idw-online.de/de/news24403> – Назва з екрана.
5. Tenorth, Heinz-Elmar. Geschichte der Universität Unter den Linden, 1810-2010. Selbstbehauptung einer Vision. Berlin: Akademie Verlag, 2010. – 762 S.
6. Weber, Hermann. Die DDR. Grundriß der Geschichte 1945-1990. München: Oldenbourg Verl., 2012. – 367 S.
7. Ernst Moritz Arndt Universität Greifswald. Офіційний сайт Грайфсвальдського університету. Статистичні дані. Електронний доступ: <http://www.uni-greifswald.de/informieren/zahlen/zahlen.html> – Назва з екрана.
8. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. Офіційний сайт Галле-Віттенберзького університету імені Мартіна Лютера. Електронний доступ: <http://www.uni-halle.de/universitaet/geschichte/> – Назва з екрана.
9. Universität Leipzig. Офіційний сайт Лейпцизького університету. Історія університету. Електронний доступ: <http://www.zv.uni-leipzig.de/de/universitaet/profil/leitbild-profil-geschichte/geschichte-der-universitaet.html> – Назва з екрана.

Рецензент

Москаленко А. М. – к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2015

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ ВОСТОЧНОЙ ГЕРМАНИИ

Гаврилюк Анна Витальевна

аспирантка кафедры теории и истории педагогики Гуманитарного института
Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев
a.gavryliuk@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассматриваются особенности развития классических университетов Германии; представлены основные нормативные документы, которые регулируют образовательную политику Восточной Германии; обозначены основные тенденции развития университетского образования ГДР; проанализировано развитие самих больших и самых старых классических университетов Восточной Германии.

Ключевые слова: университетское образование; классический университет; ГДР; Восточная Германия; образовательные реформы.

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF CLASSICAL UNIVERSITIES IN EASTERN GERMANY

Anna V. Gavryliuk

PhD student of the department of history and theory of education in Humanitarian Institute
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
a.gavryliuk@kubg.edu.ua

Abstract. The article shows the peculiarities of development of German classical universities. The article concentrates on the main legislative documents that regulate the educational policy of Eastern Germany. It concentrates on the main tendencies of university education development in GDR. It also analyzes the development of the biggest and the oldest classical universities in Eastern Germany.

Keywords: university education; classical university; GDR; Eastern Germany; educational reforms.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Pavliuk S. V. Modernization of educational system in Eastern states of Germany (1945-2007): short expose for the degree of a candidate in Pedagogics: 13.00.01 / Svitlana Viktorivna Pavliuk. – Kyiv, 2009. – 16 p. (in Ukrainian).
2. Blecher, Jens; Gerald Wiemers. Die Universität Leipzig 1943-1992. Erfurt: Sutton Verl., 2006. – 128 S. (in German).
3. Jessen, Ralph. Akademische Elite und kommunistische Diktatur. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999. – 459 S. (in German).
4. Pechman, V. Edmund. Wieder einmal die Nase vorn: erster deutscher Jura-Bachelor-(LL.B.)-Studiengang in Greifswald Pressemitteilung Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald vom 17. September 2000 beim Informationsdienst Wissenschaft. Website: <https://idw-online.de/de/news24403> (in German).
5. Tenorth, Heinz-Elmar. Geschichte der Universität Unter den Linden, 1810-2010. Selbstbehauptung einer Vision. Berlin: Akademie Verlag, 2010. 762 S. (in German).

6. Weber, Hermann. Die DDR. Grundriß der Geschichte 1945-1990. München: Oldenbourg Verl., 2012. – 367 S. (in German).
7. Ernst Moritz Arndt Universität Greifswald. Official website of Greifswald University. Statistical data. <http://www.uni-greifswald.de/informieren/zahlen/zahlen.html> (in German).
8. Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. Official website of University of Halle-Wittenberg: <http://www.uni-halle.de/universitaet/geschichte/> (in German).
9. Universität Leipzig. Official website of the University of Leipzig. History of university. <http://www.zv.uni-leipzig.de/de/universitaet/profil/leitbild-profil-geschichte/geschichte-der-universitaet.html> (in German).